תנ״ך · אחרונים · אור החיים · נביאים

ראשון לציון על שמואל א

רבי חיים בן עטר

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

ראשון לציון על שמואל א

רבי חיים בן עטר

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/ראשון-לציון-על-שמואל-א/
הקובץ נוצר ב־16 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611160902 של הספרייה.

תוכן העניינים

פרק יד 4
פסוק כד 4
פסוק לב 8
פסוק לו 11

פרק יד

פסוק כד

ואיש ישראל נגש ביום ההוא ויואל שאול את העם וגו'. כתב הרמב"ם בהלכות שבועות שכל שבועה שאין בה הזכרת השם אינה שבועה כגון שיאמר ארור האיש לה' אבל אם לא הזכיר את ה' אינה שבועה אבל איסורא מיהא איכא וא"כ עכ"פ שבועת שאול אינה שבועה וקשה מכאן לס' הרמב"ם ואף אם הם דברי הגמ' קשיא משאול שהשביע בלא הזכרת ה'. ועוד קשה למה הוצרך שאול להשביעם אפי' בלא שבו' צריכים לעשות דבריו כמ"ש רמב"ם בה' מלכים ואדרבה יותר הם מחויבין מיתה אם יעברו על ציווי המלך משא"כ אם יעברו על השבועה שאין בו חיוב מיתה ועוד מאי דקאמר אשר יאכל לחם דמשמע לחם הוא דלא אבל שאר דברים לא אסר עליהם. וא"כ למה נהגו איסור בטעימת דבש כדאשכחן אחר זה ואין משיג ידו וגו' ועוד קשה דמדברי שאול משמע שלא השביעם אלא על האכילה וכתב הרמב"ם ז"ל הנשבע שלא יאכל ואכל פחות מכזית אינה אכילה ומדקאמר אחר זה ולא טעם העם משמע דאפילו כל שהו אסרו אליהם שהרי כתב הרמב"ם הנשבע שלא יטעום אפילו בכל שהוא חייב. ועוד קשה שהרי כתב הרמב"ם בהלכות שבועה המשביעו חבירו וקבל בלבו אינה שבועה דבעינן עד שיאמר אמן דכתיב אשר יבטא בשפתיו והכא לא קחזינן דענו אמן ואין כאן שבועה כלל:

אכן יש לומר שהטעם שלא הזכיר ה' בשבועה וקודם אקדים דברי הרמב"ם ודברי הכ"מ כתב הרמב"ם ז"ל וז"ל הנשבע בלא הזכרת ה' אעפ"י שאינו חייב איסורא מיהא איכא וכתב הכ"מ מנא ליה זה השתא דמוקי לשבועה האמורה בתורה בהזכרת ה' שבועה בלא הזכרה מנ"ל דאיכא אפי' איסורא ותירץ ז"ל דנפקא ליה מויואל שאול את העם שלא הזכיר את ה' ולא ירדתי לסוף דעתו של הכ"מ מאי קא מפרש בהאי קרא דמשמע מדבריו דאין אנו יכולין לומר שהשביעם בהזכרת ה' כיון שלא נאמרה בפירוש ארור האיש לה' ולפי זה ג"כ אמרינן כיון שלא נזכר בקרא ויען כל העם אמן אמרי' שלא ענו וקשיא להרמב"ם שפסק דבעינן שיענו אמן וקבלה בלב אינה קבלה מקרא דאשר יבטא ועוד להדיא שמעינן דשבועת שאול אין בה אלא איסורא בעלמא ואם עבר אינו חייב וא"כ למה חרד ה' ב"ה כל החרדה הגדולה על יונתן שעבר על השבועה כיון דליכא חיובא הן אמת דעכ"פ יונתן פטור ממיתה הוא כמו שאפרש לקמן ועוד לדבריו למה לא השביעם שאול שבועה מעליא וקושי גדול שיש לי על הכ"מ שאול בעצמו מנ"ל דשבועה בלא הזכרת ה' מהנייא ויש בה אפילו איסורא דה"מ דגמרינן מדברי קבלה דבר שאינו מפורש בתורה אבל דבר שמפורש בתורה ולא אסר אלא דוקא בהזכרת ה' אין כח

בדברי קבלה לאסור יותר או להתיר. א"נ לאידך גיסא מדקא חזינן שהשביע שאול ולא הזכיר ה' איגלאי מלתא למפרע שהשבועה שחייבה עליה תורה היא אפילו בלא הזכרת ה' ושבועת שאול תוכיח שלא הזכיר בה הזכרה וחייובא הוי ולא איסורא ואין להאריך בקושיות והנכון נ"ל דטעם הרמב"ם הוא שאף שלא אסרה תורה אלא בהזכרה אסרו רבנן כדי שלא יהיו פרוצים בנדרים ושבועות כהא שכתב הרמב"ם לקמן בשבועת עמי הארץ שאף שנשבעים שבועה שאינה שבועה מחמירים עליהם להצריכם התרה כדי שלא יהיו פרוצים הכא נמי אסרו על כל העולם שבועה בלא הזכרה ולעולם דשבועת שאול בהזכרת ה' היתה ומה שלא הזכיר סמך על מה שמפורש כבר בתורה שבועה כדינה ולא הוצרך הכתוב לכתוב אלא מה שהשביעם והיינו מה שאסר עליהם בשבועה ובזה נמי יתורץ מה שהקשינו דלמה לא ענו אמן דנראה שאין כאן שבועה כלל אלא דלא הוצרך כלל למכתבה דבהכרח כשהשביעם ענו אמן דזה הוא מכלל כבוד המלך שיענו לדבריו על הן הן ועל לאו לאו וממילא שענו אמן. ומה שהוצרך להשביעם מתרי טעמי חדא כדי שלא יתחבאו בכפים ומערות ועוד דה"מ דאמרינן שהעובר על דברי המלך חייב מיתה דוקא יחידים ולא כל ישראל שודאי אף אם יגזור עליהם שלא לאכול ואכלו לא יתחייבו מיתה דלא אשכחן בדברי רז"ל אלא כל העובר על דברי מלך ולא כל ישראל ואין לומר שייסרם ויקנסם בממונם שהרי כתב הרמב"ם ז"ל וז"ל רשות יש למלך להרוג כו' אבל לא ליטול את ממונם ואם נטלו הרי זה גזל בידו וצריך להחזיר לזה הוצרך להשביעם דודאי כל ישראל לא חשידי לעבור אשבועה וא"נ יעברו ברית יחידים מהם ייסר אותם כו' ועל מה שהקשינו ששאול לא השביעם אלא על הלחם כתב הרמב"ם ז"ל הנשבע שלא לאכול ושתה חייב שהשתיה בכלל אכילה ובזה אתי שפיר כיון שהשתיה בכלל אכילה אעפ"י שלא השביעם אלא על הלחם הוי משקה בכלל ומה מאד נפלא בעיני מאמר רז"ל בגמ' וז"ל א"ר וכי לחם אכל והרי לא אכל אלא דבש ור"ל אמר וכי אכל והלא מטעם טעם לא כן א"ר חסדא המטעמת אין בה לא משום אכילה ולא משום שתיה ולא משום הפסקת תענית ואינה טעונה ברכה אמרו טעמא ויפדו העם את יונתן ולא מת:

וקודם כל דבר צריך לידע מאי קאמר והלא לא אכל לחם והרי שתיה בכלל אכילה וזה ברור בגמרא ועוד לסברת ר"ל למה מהדר לטעמא דמטעמת תפוק ליה משום דאין בו שיעור ועוד צריך לדבריהם לס' ר' למה קורא לשתיה אכילה אם כונתו לומר דשתיה אינה בכלל אכילה הכי הול"ל וכי לחם אכל הרי דבש שתה ומשמע מדבריו שקורא לדבש אכילה ועוד צריך לידע במאי קמיפלגי רב"י ור"ל דחד קאמר פטורא דיונתן שדבש אינו בכלל לחם וחד אמר פטורא דיונתן ממטעמת אכן נראה דאליבא דכ"ע שתייה בכלל

אכילה וכתב הרמב"ם ז"ל דהנדרים והשבועות הולכים בהם אחר לשון בני אדם ועוד פירוש רש"י ורד"ק דהדבש זה אינו דבש הזב מהתמרים ושל דבורים אלא זה הדבש הזב מהקנים שקורים בערבי שוקאר והנה לא אמרינן שתיה בכלל אכילה אלא שתיה ממש אבל סוקאר שאינו כעין המשקה לא אמרינן כן דהוי בכלל אכילה לזה אמר ר' וכי לחם אכל והוה סבר דסתם לחם לחם דוקא עד שיברר או יהיה מבורר מאיזה צד שבכלל לחם כל האוכלים אבל מן הסתם הנשבע שלא יאכל לחם אינו אלא לחם דוקא לזה קאמר וכי לחם אכל והרי לא אכל אלא דבש ודבש זה שייך בו אכילה ולא שתיה ור"ל אמרדודאי כל דבר הנאכל נכלל בלחם דכן הוא לשון בני אדם. א"נ דבש האמור כאן תורת משקה עליו והכא פטורא דיהונתן הוא ממטעמת והא דלא קאמר משום דלא הוי שיעור דהא עכ"פ איסורא מיהא איכא כמו שכתב הרמב"ם ז"ל פטור אבל אסור לכתחלה לאכול פחות מכשיעור כו' לזה קאמ' מטעמת דמטעמת אפי' לכתחילה מותר כדקאמר ואין בה משום הפסקת תענית דתענית הוי כעין נדר ואפ"ה מותר וכן נמי משום ברכה דהוי לכתחילה ופטור ה"נ יהונתן דכיון דטעם דוקא אין בו חיוב א"נ טעם אחר והוא נמי תירוץ למה שהקשינו היאך שאול לא אמר להם אלא אכילה והם אסרו טעימא והוא בהקשות קושיא אחרת דמלת והעם לא טעם כו' היא מיותרת כיון דקאמר ואין משיג ידו אל פיו ולפי הפשט אמרי' דקרא מספר לנו שבח ישר' דכשהשביעם שאול אז לא טעם העם לחם ואפ"ה קבלו עליהם שלא לאכול דאי כבר אכלו אינה רבותא. אכן לפי דרכינו אמרינן דגילה לנו קרא מדחזינן שלא טעם העם אמור מעתה שהשבועה היתה ג"כ שלא לטעום וזה דוחק דאי הכי הו"ל לשאול למימר שלא לטעום. והנכון במה שכתב הרמב"ם המשביע את חבירו על דבר אחד והוסיף המושבע דבר אחר שאמר וגם כו' הרי זו שבועה וא"כ אמרינן דלעולם שאול לא השביעם אלא שלא לאכול והעם לא טעם הוסיף הטעימה בכלל השבועה. א"נ בדרך חורפא אמרי' שמלת והעם וגו' הוא מדברי שאול וה"ק ונקמתי מאויבי ובאותו זמן עדיין והעם לא טעם וא"כ אמרי' דשאול השביעם אף על הטעימה ובזה אתי שפיר דברי ר"ל שהוצרך להביא פיטור מהמטעמת דאע"ג דאמרינן הנשבע שלא לטעום חייב בכל שהו דוקא שאוכל ממש אבל הטועם פטור לזה הביא ראיה ממטעמת דאינה צריכה ברכה אעג"ב דהאוכל כל שהוא חייב בברכה ראשונה מטעמת אינה צריכה אפי' ברכה ראשונה:

וטעמיה דר' דלא קא' כר"ל משום דס"ל דהא דיהונתן אינו דומה למטעמת דהארת העינים אינה בטעימת הפה אלא בהטעמת האיברים דמטעמת האמורה היא גומעת ופולטת ויהונתן לא אשכחן ביה דפלט ובזה כל דבריהם מיושבים למר כדאית ליה ולמר

כדאית ליה אבל צריך להקשות לפי דבריהם קושיות הנראים לעין כל. ראשונה למה לא אשתמיט חד מהני אמוראי למימ' דפיטוריה דיהונתן מקרא דויהונתן לא שמע דכיון שלא שמע השבוע' היאך יתחייב עליה והא שוגג הוא וכי תימא שאחר שהגידו לו הרי ידע והיכן דאשכחן אח"כ שאכל והגע עצמך שאכל אחר כך הרי לא קבל השבועה כמו שכתב הרמב"ם שצריך שיענה אמן ומה גם דלא אשכחן בשהגידו לו שאכל אח"כ, ועוד בין למר ובין למר שאמרו דבזה ויפדו העם את למר דאכילת דבש אינו בכלל לחם ולמר פחות מרום [משום] מטעמת, (אמר המגיה קו' זו אחרונה תי' אותה רבינו סעדיה גאון ז"ל דבריו הובאו בתשו' הרא"ם סי' נ"ז) ויהונתן לא שמע בהשביע את העם וגו' ויען איש מהעם לאמר וגו' ויעף העם ויאמר יונתן וגו' כי עתה וגו' צריך לדקדק דהשתא שלא שמע יהונתן השבועה למה נתעכב מלאכול עד ותכהינה עיניו בשלמא העם נמצאו בשבוע' אלא הוא שלא ידע שבועה כלל למה נמנע מלאכול או מלטעום אפי' טעימה, ועוד לסברת יהונתן כשאמר לו איש מהעם השבע אביך וגו' למה לא שאל על מה היתה השבו' ופתע פתאום אמר עכר אבי וגו' ושמא טעמא דשאול הוא כהא שמענים על הצרה ומי אמר ליה ליהונתן דטעם שאול הוא להרבות מכה בפלשתים שעל זה קאמר אף כי לא אכול וגו', זאת ועוד מאי כונתו דיהונתן דקאמר עכר אבי את הארץ דנר' מדבריו שרוצה לבטל שבועת אביו ואיך עלה על דעתו לומר זה אי בעית אימ' משום כבוד אביו אב"א משום כבוד מלכות דהמורד במלכו' חייב מיתה, ועוד בדברי אותו האיש מאי קאמר אותו האיש ויאמר השבע השביע אביך וגו' ויעף העם לאו רישיה סיפיה ולאו סיפיה רישיה מתחלת דבריו משמע דקמתרעם על יהונתן שעבר על השבועה וממה שמסיים ויעף העם משמע אדרבה דקמתרעם על דברי שאול ועוד מאי משלל אויביו:

והנראה והוא דהנה כבר כתבתי לעיל בדברי הרמב"ם שהבאתי לעיל דאין חייב המושבע בשבועה עד שיענה אמן. וכתב עוד הרמב"ם וז"ל הנשבע על דבר וגילה דעתו מאיזה טעם נשבע או מובן מדבריו או מן הענין ונתבטל הטעם נתבטלה השבועה עוד אמרינן אם תלה הדבר באיזה טעם ואיגלאי מלתא דהוי נותן טעם לפגם הוי כשבועה בטעות ואינה צריכה התרה ובזה נבא לביאור הכתובים שכונת הכתוב שאמר ויהונתן לא שמע הוא שלא קבל דהיינו שלא ענה אמן אחר השבועה ואפי' הכי כל כמה דהוה מצי לאוקומי אנפשיה דלא למיטעם מידי הוה עביד עד ותכהינה עיניו מראות אז ויטבול אותה ביערת הדבש ולעולם ידע שבוע' אביו היאך היתה וכשראה שלא היה בו כח סמך על שלא קבל את השבועה לזה בא אותו האיש מהעם ונשא ונתן בענין טעימת יונתן אמר ממ"נ אם יונתן קבל שבועה בכלל ישראל ואפי' הכי קאכיל ודאי שביקש לנו צד היתר להאיר

עינינו ואף את"ל שלא היה בשעת השבועה ולא קבל אפ"ה מצד שאין גוזרין גזיר' על הצבור אלא אם כן יכולין לעמוד בה לזה אמר לו יבקש לנו צד היתר ויאמר השבע וגו' ויעף וגו' היכי נעביד למיכל אי אפשר השבע השביע למיקם אשבועתא אי אפשר משום דיועף העם ודקדק השבע השביע אביך את העם ר"ל לא מיבעיא אם הית' השבועה גם עליך שמחוייב אתה לבקש ההיתר כיון שגם אתה קבלת אלא אפי' אין השבועה אלא על העם אפ"ה צריך אתה לבקש לנו תרופה. ויאמר יונתן פי' הוה שקיל וטרי בענין אם יכול להתירו אם לא לזה אמר עכר אבי את הארץ דהיינו שנמשך מזה רעה ותשות כח לארץ והראיה ראו נא כי אורו עיני במעט דבש מכאן תראה שהאכילה לאדם גורמת לו הרבה טובה אפי' לפי שעה וא"כ עכר את העם שמנעם מלאכול אדרב' גרם רעה בזה והויא כשבועה בטעות וכי תימא סוף סוף היה שאול מניחם לאכול ולשתות היו כל א' עסוק בניהום כריסיה לזה ענה ואמר אף כי לא אכול אכל העם משלל אויביו פי' בשלמא אם היו צריכים כל אחד לחזר על מאכלו אמרינן כדי שלא יתעכב באכילתו ויתבטל מהמלחמה. אלא השתא במקום בעצמו שהורגים אויביהם שם יאכלו משלל אויביהם ועדיין תאמר סוף סוף אותו זמן שתעסקו בעיני האכילה יתעסקו במלחמת ה' לז"א כי עתה פי' כי עתה בזמן מועט רבת' מכת פלשתים ואם יהרגו מהפלשתים כל היום ששים רבוא אם יהיה שבעים ורעננים בשעה אחת יהרגו כפל כפלים, א"נ כונתו אלו אכלו ושתו אף שהיו מבטלים אותו זמן עתה רבתה המשל אם יהרגו אותו היום שלא אכלו ששים אלף אם היו אוכלים היו הורגים כפלי כפלים והיינו כי רבתה:

ובזה עבד שאול תרתי לריעותא כפי דברי יהונתן חדא שהריע לעם שעכר אותם וג"כ גרם שלא רבת' המכ' דפלשתים וכיון דשאול תלה טעמא ונקמתי מאויבי משם מצא יונתן לבטל השבועה ולא התיר הדבר בפירוש אלא שהיה נושא ונותן בענין בינו לבין עצמו וממילא מי שרוצה לסמוך ע"ז יסמוך וכיון ששמעו ישראל זה ויעפו אז ויעט העם וגו':

פסוק לב

ויעט העם אל השלל וגו' ויגידו לשאול לאמר וגו' ויאמר שאול פוצו וגו' ושחטתם בזה וגו', פי' רש"י צאן ובקר ובני בקר, אומר אני זה אותו ואת בנו ולזה קראם חוטאים ורז"ל אמרו שהיו מקדישים שלמים ואוכלים לפני זריקת דמים, ואומר אני שדברי רש"י תמוהים בעיני דקרא קצווח הנה העם חוטאים לה' לאכול על הדם ודוחק הוא לאוקומי לאכול על הדם שחיטת אותו ואת בנו ועל שחיטת דם דקאמר היינו על שפיכת דם האיסור ואילו לא פי' רש"י ז"ל ולכך קראם חוטאים הייתי אומר הא והא קאמר אכן מדקאמ' ולכך קראם חוטאים משמע מדבריו דאין כונתו לומר דהא והא עבדו.ועוד

קשיא לי לפי דבריו רוב העם מצאו אותו ואת בנו והכירו שהם אותו ואת בנו והגע עצמך שהכירום למה ישחטו האב והבן וכי חשודים לעבור על ד"ת בלא טעם והיו יכולין לשחוט אותם שאינם אותו ואת בנו והוא דוחק לאוקומי שלא מצאו מספיק לאם [להם] שעי"ז הוצרכו לשחוט אותו ואת בנו ועוד קשיא לי לרש"י דהול"ל וישחטו וגו' ובני בקר שאז יהיה כמשמעו ששחטו אותו ואת בנו אבל עכשיו משמע שלקחו דוקא ולא שחטו. וגם אני לא אחשוך פי לפרש מה שנראה לי בענין זה והוא מ"ש הרמב"ם וז"ל האוכל מן הבהמה או מן החיה כשהיא מפרכסת קודם שתצא נפשה הרי זה בכלל לא תאכלו על הדם והנה ישראל מצד הרעבתנות והטורח ויגיעה כדמוכח קרא דויעט לא היו ממתיני' עד שתצא נפש הבהמה והיו אוכלים על הדם דהיינו שהיו אוכלים מבשר הבהמה קודם שתצא נפשה שהוא בכלל לא תאכלו על הדם ובזה אתי שפיר דלא קפיד אלא על הדם והואיל ואתא לידן ענין זה אביא ענין א' שנחלקו בו הרמב"ם והרמב"ן אף שלא נחלקו בפירוש והוא נוגע לענייננו הקשה הרמב"ן למה איחר הקב"ה ציווי געולי גויים עד פ' מדין ותירץ הוא ז"ל דבגיעולי כלי סיחון ועוג לא נאסר להם כדאז"ל ובתים מלאים כל טוב אפילו קדלי חזירי אבל מלחמת מדין אינה שלהם לזה הזהירם בגיעולי גויים משמע מדבריו דבשאר גוים שאינם מז' עממין אין בהם היתר כלל כיון דמוקי לקרא דובתים מלאים בשבעה עממין ומשמע נמי דבז' עממין אפי' שלא בשעת מלחמה דשכיח התירא אפ"ה מותר. והרמב"ם כתב חלוצי צבא בשעת מלחמה מותר לאכול נבלות וטריפות ויין נסך וכתב הכ"מ דה"מ היכא דלא שכיח התירא וכתב עוד וה"מ שיש לו צער מצד הרעב אפילו אין בו סכנה דאי יש לו סכנה מאי איריא חלוצי צבא אפילו שאר עלמא. יצא לנו מזה קולא וחומרא קולא דאפי' בשאר מלחמות מותר לאכול נבילות וטריפות וחומרא דוקא בהיכא דלא שכיח התירא אבל היכא דשכיח התירא לא ודוקא בשעת מלחמה אבל שלא בשעת מלחמה לא. וק"ל לסברת הרמב"ן כיון דאיכא לאוקומי קרא בשעת מלחמה מנ"ל להתיר אפילו שלא בשעת מלחמה ואפילו בדשכיח היתירא ואפילו את"ל שגזרת הכתוב היכן מבורר זה בפי' בתורה ואפילו את"ל שמבורר הדבר במה שלא הזהיר ישראל בגיעולי סיחון ועוג קושיא לאלקינו בשלמא הרמב"ם ז"ל טעמו ונימוקו עמו כיון שהם טרודים ועסוקים להציל עשוק מיד עושקו כל מידי דאתי לידייהו אכלי דהוי כפקוח נפש ולא הצריכם. הכתוב עד שיכנסו לשערי מות אלא קודם התיר להם כל האיסורים:

ועוד ק"ל לסברת הרמב"ן למה לא פי' להם הכתוב חילוק שלל של סיחון ועוג כמו שפי' להם בחילוק שלל מדין ולזה י"ל דחילוק השלל חלק כחלק לכל ישראל ואין

לכהנים ולוים חלק בהם משא"כ שלל מדין שאינו משבעה עממין אלא כמציאה בעלמא נתחלק שללה על פי ה' שלא כסדר חילוק השלל אבל לקושיתינו הראשונה במקומה עומדת וצריכים אנו לתת טעם לתרץ קושית הרמב"ן לסברת הרמב"ם ז"ל למה הניח צווי גיעולי גויים עד מדין לזה י"ל דלעולם במלחמת סיחון ועוג נצטוו ישראל על געולי גויים ולא הוזכרו והניח הכתוב עד מלחמת מדין שבה הוצרך נמי להזהיר על הטומאה משום דבמלחמת סיחון ועוג לא] הותר טומאה בצבור מפני שכל הצבור נטמאו וזה לס' הרמב"ם אבל לסברת הרמב"ן שקל בפלס וסבל לקושיתינו מלומר דהוזהרו ישראל ולא נכתבו בתורה והנה הכא בני ישראל סמכו אסברת הרמב"ם דבשעת מלחמה אפי' מלחמה שאינה של ז' עממין הותר להם בגילות וטריפות וכל האיסורים לזה אכלו על הדם וטעם שאול שאמר להם בגדתם סבר כסבר' הרמב"ן דדוקא במלחמת ז' עממין הותר להם נבלות וטריפות ולא בשאר מלחמות. א"נ סבר שאול כסברת הרמב"ן ז"ל דאפי' בשאר מלחמות הותר להם איסור ה"מ היכא דלא שכיח היתירא אבל הכא כיון דשכיח היתירא לא. וק"ל קושיות עצומות שהנה שבועת שאול היתה עד הערב וישראל אכלו בעוד היום דהכי מוכח קרא היום ופי' רש"י מבע"י ומדברי שאול משמע שלא הקפיד אלא על הדם או על השחיטה כמו שדקדק ושחטתם בזה ודרז"ל בזה כאן מקום השחיטה ד"א סכין בדק להם דמשמע דמעיקרא לא הוו קפדי אבדיקת סכין ולא היו יודעים מקום השחיטה והיו שוחטים ואוכלים באיסור ולזה הוא שהקפיד שאול אבל למה שעברו על השבועה לא הקפיד:

לזה יש להשיב ג' תירוצים חדא והוא שכתב הרמב"ם מי שנצטער על דבר ואכלו שדימה שהוא מותר מפני הצער הרי זה פטור ומהאי טעמא לא הקפיד שידע ודאי שמחמ' שהיו כל היום ברעב ובחוזק המלחמה ודאי שיצטערו ביותר ומחמ' צערם אכלו א"נ כיון דתלה להם טעמא ונקמתי מאויבי וכבר נקם אפי' עדיין לא הגיע הלילה יצאו מידי שבועה וזה קצת דוחק שודאי עדיין היו יכולים לעשות בהם מכת חרב והרג ואבדן. א"נ נ"ל דגם על חלול השבועה אמר להם בגדתם וזה יתבאר על מה שכתב הרמב"ם דאוכל נבלות וטריפות אינה אכילה והנשבע שלא לאכול ואכלם פטור לזה באו ישראל והיו אוכלים נבלות וטריפות ממ"נ אם מחמת איסור כבר פירשנו לעיל דבשעת מלחמה מותר. א"נ אמרו מוטב שיעברו עבירי' אחת ואל יעברו שתי עבירות עבירי' אחת אכילת נבלות וטריפות שנית עבירת שבועה ומאמר המלך ושאול לא קבל מהם זה אם למה שאמרנו דנבלות וטריפות הותרו בנשבע שלא לאכול מפני שאינה אכילה לא קבל זה מהם שאול ואמר להם בגדתם דלא דמי מה שכתב הרמב"ם לענין זה דזיל בתר טעמא דהאוכל

נבלות וטריפות אינה אכילה כתב הר"ן מצד דבלאו הכי אסור ולא נשבע אלא לאסור דבר המותר וכה"ג לדידהו דסברי דבשעת מלחמה הותרו נבלות וטריפות א"כ ל"ש משאר מאכלות לז"א בגדתם ואם מה שפירשו דכונתם היא מוטב שיעברו עבירה א' ולא יעברו ב' עבירות נראה דסובר שאול דאכילת נבלות וטריפות שמה אכילה וא"כ בזה שאכלו נבלות וטריפות אדרבה הוסיפו על חטאתם פשע כיון שסב' שאול דלא כהרמב"ם אלא כהרא"ש שפסק אכילת נבלות וטריפות שמה אכילה ואת"ל שסובר כהרמב"ם עכ"פ בגידה איכא שאכלו נבלות וטריפות ובזה יותרו כל הספיקות שבכתובים על נכון:

פסוק לו

ויאמר שאול נרדה אחרי פלשתים וגו' וישאל שאול באלקים וגו' כי חי ה' המושיע וגו' וילכד יהונתן ויאמר שאול אל יונתן וגו' ויגד יונתן טעום טעמתי וגו' ויען שאול וגו' ויאמר העם אל שאול היונתן וגו'. צריך לידע דשאול כשלא ענה אותו ה' למה נבהל דמשמע שלא ראה שום דבר בישראל דמשום הכי לא ענה אותו ה' והרי הוא בעצמו קאמר להם בגדתם וכל הכתובים מלאים ובני ישראל חוטאים. ועוד כשהטיל גורל ונפל ביונתן מה הוא העול שנמצא בו שטעם מדבש הלא כל ישראל אכלו מן הבשר בעוד היום ואין לומר דאכילת ישראל היתה אחר ונקמתי מאויבי ואכילת יונתן היתה קודם זה אינו חדא דודאי עדיין היה להם אויבים להרוג וא"נ כבר נתפרדה המלחמה מי יאמר דגם אכילת יונתן היתה קודם סילוק המלחמה הן אמת ממה דחזינן שהקפיד עליו ה' ודאי אמרינן דמקודם אכל אלא ק"ל בענין זה מכמה טעמי פטור יונתן אם מטעם שלא שמע בין אי אמרת לא שמע ממש בין אי אמרת לא קבל ועוד יונתן דן דין אמת וסבר כיון שלא השביע שאול אלא כדי לחזק המלחמה וראה יונתן בחוש הראות שאדרבה להיפך הוא ומטעם זה הוא שאכלו וזה פטור שדרשינן השב מידיעתו ואם כן למה יתחייב יונתן ומכמה טעמי יונתן פטור הן אמת קושיא זה לאלהינו שנפל הגורל ביונתן ועוד כיון שמהשם היה זה שנתחייב יונתן היאך מצו העם לפדותו ובפרט לדברי האמוראי' שהבאתי לעיל שפטרו אותו בטענת שהדבש אינו בכלל הלחם ולמר משום דמטעמת כו':

והנראה בעיני והוא על מה שהקשינו למה חרד שאול ולא תלה הדבר בישראל מצד חטאם איתא בפרקי ר"א שהיה רואה שאול בחשן כל האותיות של כל השבטים שהיו מבהיקים ובולטים ושל שבט בנימן היו שוקעים לזה לא תלה הדבר בישראל וטעמא שבא הגורל ביונתן ולמה נענש היא מה שפירשתי לעיל שהוא גרם לישר' שאכלו כלם וראה ה' שיתבז'כבוד המלך בעיני ישראל שנתבטל דיבורו לזה עבד היכירא משום כבוד ולעולם לא עבד יונתן איסורא והעם אמרו דברים אלו לשאול והראו לו זה בחוש הראות

דודאי יונתן לא נתחייב ח"ו מכל הני טעמי שכתבתי לעיל ואף למה שהקפיד ה' על שדחה דברי אביו וביז' בכבוד המלך לזה אמרו אשר עשה תשוע' גדול' כיון שבאה תשוע' גדול' על ידו. א"כ אין ה' מביא תקלה ע"י בהמתן של צדיקים כו' א"נ בדרך הלצ' הנה תמצא דעכן דנפל בו הגורל א"ל יהושע שים נא כבוד ודרשו ז"ל למה הוצרך לזה כיון שנפל בו הגורל ותירצו שאמר לו עכן עשה גורל בינך ובין אנשי ביתך או בין ישראל אחר שיצא הוא ומוכרח שיפול הגורל באחד מהן לזה אמר כו' ה"נ הכא שאמרו לו העם היונתן ימות אשר וגו' ודאי שלא עליו נפל הגורל שגם הוא לא עשה עביר' והגורל בהכרח שיפול בא' ובזה ויפדו העם וגו'. או יאמר בדקדק למה לא נלכד אלא יונתן אחר שגם בני ישראל כלם לא קיימו שבועת שאול שהנה תמצא ששאול השביעם שלא לאכול עד הערב והם אכלו מבע"י דהכי מוכח הכתוב וכן פי' רש"י מבע"י ועוד שאול למה לא חרה לו על ישראל כשראם שעברו ברית ומה גם כשרא' שהקב"ה לא ענה למה נבהל דמשמ' דעד השתא לא ראה שום עול והנה רוב ישראל עברו ברית ומה גם לסברת רש"י שפי' שאכלו ושחטו אותו ואת בנו וגם לסב' רז"ל במסכת זבחים שאכלו הבשר קודם זריקת הדם שלמים ואם כן למה ליה לאהדורי בתר דבר אחר והרי שלך לפניך וקודם כל דבר אגלה סברתי בענין זה שנר' לי בטעם שאול הוא ע"ד מ"ש הרמב"ם האוכל בשר קודם שתמות הבהמ' כשהיא מפרכסת ה"ז עובר על לא תאכלו על הדם ובזה אתי שפיר שכנסם שאול אל מקום אחד כדי שכל אחד לא יוכל לאכול הבשר במהירות קודם יציאת נפש מצד הרעבתנות ומהא טעמא נמי בדק להם סכין חשש שמא מתוך המהירות לא ידקדקו באיסור נבלו' ולזה קבצם יחד על האבן הגדול' דכל אחד ישחוט עליה דאלת"ה אפילו אם יקבצם לכל ישראל אצלו זה הופך פניו לצפון וזה לדרום ושמעון לא יראה את ראובן ולא יהיו חוששים לשום דבר לזה העמיד להם על האבן דכלם שם ישחטו עליה והעמיד שומרי' אצל האבן דכל אחד ישחוט בסכין יפה כזה ולא יוכל מהר. אבל לפירוש רש"י קשה דהיה די באומרו שיכריזו לבלתי שחוט אותו ואת בנו אי נמי חשש לבלתי עשות ציווי ואמר שישחטו על האבן מאי כונתו באומרו אליהם אח"כ ושחטתם בזה ולא תאכלו על הדם דכן משמע שאין כאן אלא איסור בדיקת סכין או אכילה על הדם אבל אותו ואת בנו לא הוזכרו ומה גם דקא צווח לאכול על הדם ואפשר דרש"י סובר דשחיטת אותו ואת בנו לאכלם הוי על הדם והוא קצת דוחק ומה גם דאיך יס"ד לומר דיש כ"כ דחשידי לאכול אותו ואת בנו דאם בשביל המהירות כ"כ יש צער בגדולי' כמו בקטנים ולמה יאכלו זה ולא זה אי נמי יאכלו הקטני' כדי שימהרו לאכלם ואין לומר שהיה דבר מועט לישראל שלא היו כ"כ בהמות מספיקות ולזה היו אוכלים אותו ואת

בנו ועוד ענין זה לא שייך אלא לפעמים איזה אדם שמצא בהמה וידע בבנה ושחטם ולא כל ישראל או רובם ימצאו אם ובנה ויהיו ניכרים ולא ימצאו בהמה אחרת לשחוט במקום הבן או במקום האם:

והנה בני ישראל סמכו על מה שכתב הרמב"ם ז"ל דפסק כפי' הר"ן דאכילת נבלות וטריפות לאו שמה אכילה לזה אף על גב שעדיין זמן הנדר אכלו ואין שמה אכילה וכי תימא סוף סוף איסורא דנבלות וטריפות איכא י"ל כי הם סמכו על מה שכתב הרמב"ם ז"ל דבשעת מלחמה מותר לחלוצי צבא לאכול נבלות וטריפות וכל דבר איסור אפילו קדלי דחזירי ועל מה שאמ' להם בגדתם י"ל דס"ל לשאול דה"מ דאמרי' אכילת נבלות וטריפות לאו שמה אכילה דוקא אי הוו אסורים קודם לזה אמרי' דמעיקרא לא היה להם בכלל היתר דאצטריך לנדור משא"כ הכא שמותרים להם והם חשבו כיון דבשעת שבוע' היו אסורים ש"ד. אי נמי טעמא של שאול דה"מ דהותר להם קדלי דחזירי אי ליכא היתירא ולזה אמר להם הא לך סכין יפה ושחוט ושכיח התירא הוא ואגב נביא קושיא אחת הקשה הרמב"ן דלמה איחר להם ה' מצות איסור גיעולי גויים עד מדין הו"ל לאזהורי במלחמת סיחון ועוג שקדמה למדין ותירץ הוא ז"ל דסיחון ועוג משבע' עממין הותר איסורם כדאשכחן ובתים מלאים כל טוב שדרז"ל אפי' קדלי דחזירי משא"כ מדין דלא הוי מז' עממין לזה הזהיר אותם ה' ב"ה על גיעולם משמע מדבריו דז' עממין אפי' שלא בשעת מלחמה ואפי' שכיח התירא שרי כה"ג דמדין ושאר מלחמות של שאר העמים יכולין אנו לו' דכלל כלל אפי' בשעת המלחמה אסורין ויכולין אנו לומר דבשע' מלחמה מיהא מותרים והאמת הוא דאפי' בשעת מלחמ' אסורין כיון דמוקי להיא דובתים מלאים וכו' בז' עממין מנ"ל להתיר מידי בשאר אומות העולם, ואני תמיה עליו כיון דאיכא לאוקומי קרא בשעת מלחמ' מהיכן מצא להתיר אפי' שלא בשעת מלחמ' ואפי' היכא דשכיח היתירא, וקשה עליו מן הש"ס לתמר בת אשת יפת תאר ודוד לא נלחם בשבע' עממין כלל אלא בעמלק ובפלשתים וארם ועמון ומואב שאינם מז' עממין, דהרמב"ם טעמו ונימוקו עמו כיון שהם טרודים ועסוקי' להציל עשוק מיד עושקו כפקוח נפש דמחללין עליו השבת אכן הנכון בעיני אחר שנקשה קושיא אחת לסברת הרמב"ן למה לא הזהיר על טומאת מת והזאת ג' וז' במלחמת עוג וסיחון אלא ודאי שג"כ שם צוה אותם משה ולא הוזכר כשם שלא הוזכר שם חילוק השלל דמוכרח שחלקו אותו ולמה לא הוזכר כלל אלא ודאי שהוזכר שם ולא נכתב מאיזה טעם אפשר כיון שעתיד לכותבו במדין הניח עד לבסוף, אי נמי שחילוק שלל ז' עממין ודאי של כל ישראל ואין ללוים ולא לכהני' חלק וזה של מדין חדוש בו שאינו מעממי' שנתן להם ה' לזה חלק ה'

חילוק חדש, ודיני גיעולי גויים ודאי שככר נאמר והיו עושים זה כהא שעושים בשעת מלחמ' מי האיש וגו' ומי האיש שאומרי' זה בכל מלחמה, ואפשר שהניח ה' לומר כאן משום שיש כאן חידוש אחר חידוש משא"כ בסיחון ועוג לזה הניח עד מדין:

ונחזור לענין ויתפרש בענין אחר והוא שישראל ראו שאם יאכלו דבר היתר הם עוברים ב' עבירות אחת שעוברים על מצות המלך וחייבים מיתה וב' שעוברים על השבועה לזה בחרו להם לעבור על איסור אכילה מן הבהמה בעודה מפרכסת אי נמי מנבל' ולא לעבור ב' ושאול השיב בגדתם דסובר כשאר הפוסקים דבכלל אכילה היא ואי נמי סבר כהרמב"ם ז"ל ה"מ בנשבע שלא יאכל אבל הכא דזיל בתר טעמא משום כדי שלא יתעסקו באכילה כו' אף אכילת איסור בכלל השבועה א"נ סברו דמחמת צער ש"ד הותר הנדר וכן פסק הרמב"ם דאם סבר דמחמת צער מותר ואינו חייב ופטור וטעו בזה ובזה אמר בגדתם דסוף סוף התרה בעו ומה שאכלו על הדם הוא ודאי דליכא איסורא דבשעת המלחמה הותר להם איסור ויכולין אנו לומר דעל זה נמי אמר להם בגדתם דה"מ אי לא שכיח התירא והכא שאני ודייק ושחטתם בזה כיון דיכולין לאכול ההיתר ויש להם זה ליכא למיכל איסורא. וכל זה לכאור' והנכון אצלי בסיגנון הכתובים ששאול השביעם לבלתי אכול ונתן להם טעם עד הנקמי מאויבי ובאותו זמן לא טעם העם דהיינו בסיום נקמתו מאויביו עדיין תהיה בלא אכילה ובלא טעימה דאלת"ה למה אמרו העם לא טעם דלקמן קאמר שלא וכו' דבש כו' וכמה פסוקים. ועוד למה אסרו הטעימ' אחר שכפי האמת לא אסר להם אלא שיעור אכילה שכן פסק הרמב"ם נשבע שלא יאכל ואכל פחות מכזית פטור וכי תימא לכתחילה מיהא אסור כה"ג דהוו כ"כ עייפים ודאי היו יכולים לטעום ומה גם בלאו הכי למה חרד חרדה גדולה שאול ויהונתן זה אמר מות תמות וזה אמר מות נמות כיון דמעיקרא ליכא שום איסורא ואת"ל מדלא ענה אותם ה' ב"ה קושיא לאלקינו דהרי סתם שבועת המשקין ברביעית וזה לא טעם כי אם מעט כמו שאמר הוא ודאי אין בו רביעית אלא ודאי כמו שפי' שהשבוע' היתה אפילו טעימ' ופסק הרמב"ם ז"ל אם נשבע שלא יטעום חייב בכל שהו. וכשבא יונתן וטעם ודאישידע בשבועת אביו ומהאי טעמא לא טעם עד השתא שהוחשכו עיניו כדמשמע מדבריו ויאורו עיניו וכונת ולא שמע כו' כונתו שלא קבל דה"מ דאמרינן דחייב לקיים שבועתו אם ענה אמן אחר המשביעו אבל הכא לא ענה אמן וכי תימא הכי נמי ישר' לא ענו אמן ולמה נתחייבו לקיים שבועה אמרינן כיון דפרט הכתוב ביהונתן שלא קבל ומכיון שהם קבלו באופן המועיל דלא בא הכתוב לאשמועינן דיני שבועה האיך מתקיימין אמרינן ודאי שהיה על אופן המועיל וא"ת השתא דאתית להכי למה אצטריך קרא למיכתב דהא כולם הם

דברי שאול ומן הסתם היה כך זה אינו משום דשאני הכא דפי' אכיל' ואכיל' היא כזית מן האוכל ורביעית מן המשקה דהן אמת אם לא היה במה לטעות אמרינן הכי הוא משא"כ הסתם לזה אצטריך לאמ' דברי שאול ואם מטעמים אחרים הנז' לעיל וכשראו העם יונתן טעם רצו לידע טעמו אמאי לא חשש לשבוע' לזה אמרו שמא לא ידע וטעו אחד דודאי ידע דאי לא תימא הכי למה לא שאל האיך היה הדבר הזה ומאיזה טעם עשה זה אלא ודאי ידע ואמר לו אחד מן העם מ"ט ואגב אמר לו שנמשך מזה רע. השיב יהונתן דכלום למה השביע אביו בשביל ונקמתי מאויבי ואף כו' וא"כ אדרבה אם היו אוכלים היו הורגי' ביתר שאת בשונאיהם ואלו היה יודע זה אבי לא היה אבי גוזר ואף כל העם פשטו ידיהם ואכלו וכשהגידו לשאול תרתי הגידו לו אחד שאוכל ועוד על הדם ואז אמר שאול בגדתם ולא רצה לייסרם אמר מחמת צערא הוא דעשו. ועוד היכי לעביד להרוג כל ישראל ח"ו ע"ז אי אפשר ואלו היה יודע מי הוא הגורם לזה או הראשון אשר פשט ידו לא היה מנקה אותו לזה כשראה שלא ענהו ה' אמר אמור מעתה שיש בידי יכולת ליסר. אי נמי יש על מי יתייסרו אי נמי חשש שמא בשלו הרעה שעשה צער לישראל לזה הטיל הגורל וטעמו של הקב"ה משום חילול ה' אי נמי שיראו ישראל שכל דברי שאול מסכים עליהם הקב"ה ולפי טעם ראשון מוכרח לומר שנשבע בהזכרת ה' הפך דברי הב"י: